

Un president curt de gambals

Burlington House és un esplendorós conjunt arquitectònic situat al bell mig de Londres, prop de Piccadilly Circus. Pocs turistes entren a l'ampli pati, ni tan sols quan passen pel davant en la visita obligada a l'Eros —una de les poques escultures tallades en alumini del món— que fa equilibris sobre un sol peu a la plaça, un centenar de metres més enllà. Però realment els turistes es perden un dels conjunts de ciència i d'art més importants de Londres: Burlington House alberga la Royal Academy (d'art) i cinc societats científiques. La més coneguda és la Linnean Society (fundada el 1788), que és la societat biològica més antiga que existeix.

Allí, el 24 de maig de 1859, ara fa cent cinquanta anys, el president de la Linnean Society, Thomas Bell, s'adreçava així als il·lustres *fellows* de la Socie-

Primera pàgina del discurs de Thomas Bell llegit en la memòria anual de la Linnean Society de Londres el 1859, i emblema original de la societat.

tat, en la memòria anual: «Senyors, l'any transcorregut des que vaig tenir el plaer de trobar-vos en el nostre aniversari, [...] no ha estat marcat per cap d'aquests descobriments transcendents que revolucionen tot de cop la ciència on es produeixen [...]. Un Bacon o un Newton, un Oersted o un Wheatstone, un Davy o un Daguerre, són un fenomen rar aportat especialment per la providència, per produir un canvi enorme i important en la condició i destí dels humans.»

Bell no podia estar més equivocat. Sota la seva presidència, onze mesos abans, l'1 de juliol de 1858, en l'última reunió de l'any acadèmic, s'havia presentat la revolucionària idea de l'evolució de les espècies, proposada per Darwin i Wallace, i, en conseqüència, Darwin va accelerar la redacció del llibre que finalment va publicar el 24 de novembre de 1859.

Charles Darwin (1809-1882) estava preparant esborranys del llibre des de la dècada de 1840-1849. Vivia mig retirat a fora de Londres i portava una vida tranquil·la i malaltissa, amb la seva esposa i la seva prole creixent (van arribar a tenir deu fills). Era un científic conegut, benestant, que es cartejava amb la majoria dels intel·lectuals de l'època, entre els quals hi era Fellow, de la Linnean Society. Un dels seus corresponents era un tal Alfred Russel Wallace (1823-1913), que vivia una vida d'aventures i viatges per Indonèsia. Wallace demostrava una gran curiositat científica i a Darwin li agradava contestar les cartes remotes de l'incipient naturalista. Però el 18 de juny de 1858 en va rebre una, escrita al febrer, en la qual l'autor afegia un assaig curt, en què exposava la mateixa idea que tenia Darwin. Wallace li demanava que publicqués l'assaig, i Darwin va decidir de fer-ho immediatament. Però abans ho va consultar amb els seus dos mentors, Sir Charles Lyell i Joseph Hooker. Hooker i Lyell van considerar que Darwin ja te-

nia la idea feia molts anys i que publicar sols l'assaig de Wallace trauria mèrit al seu amic. Per tant, van decidir presentar els dos treballs junts.

Una circumstància va afavorir la ràpida lectura dels dos treballs. El botànic Robert Brown (1773-1858) havia mort el 10 de juny. Brown havia estat un científic molt destacat i havia presidit la Societat. L'última reunió del curs 1857-1858 hauria estat la del 17 de juny. Però en aquesta reunió, en senyal de dol, solament es van tractar assumptes formals i es va tancar sense la lectura de cap dels treballs previstos (que tractaven fonamentalment sobre botànica i defensaven la idea de la constància de les espècies de Carl Linné). Atès que Brown era membre del Consell, calia escollir un substitut. Per tant, el Consell va afegir una reunió addicional per al dijous 1 de juliol. Hooker i Lyell van escriure una carta al secretari, a la qual adjuntaven els treballs de Darwin i Wallace. La carta es va entregar el 30 de juny. Ni Darwin ni Wallace van assistir a la reunió. Darwin estava malalt i profundament afectat per la mort d'un dels seus fills. Wallace era molt lluny, a Indonèsia. La carta de Lyell i Hooker i l'ordre d'entrega (i lectura) dels treballs indiquen clarament el seu interès per donar prioritat al treball de Darwin (el nom de Darwin és citat deu vegades; el de Wallace, solament quatre).

En la reunió de l'1 de juliol només van assistir uns quants membres; alguns, mortalment avorrits; d'altres, totalment estorats pel que acabaven de sentir. Després de la lectura, el president Bell no va donar opció a cap comentari, i la sessió es va tancar. Bell, ni sentia campanes, ni hauria sabut d'on venien. No tenia ni idea que estava presidint el començament d'una revolució en la biologia, la base d'una teoria que canviaria el marc intel·lectual del pensament humà. |

Fundador de l'Institut Espanyol de Oceanografia, docent de les ciències naturals, lliurepensador, polític i maçó, Odón de Buen també va ser un gran defensor del darwinisme. Aquesta defensa, i potser un cert tarannà protagonista que molts companys no van tolerar, el van portar a ser el centre d'una disputa històrica a Barcelona. Val la pena repassar breument una biografia que s'estén més enllà d'aquest fet.

Crític i pioner en oceanografia

«El mar és una font inesgotable d'alimentació sana, barata, que imparablement es renova, però fa falta reglamentar-ne sàviament l'explotació, i sense la base dels estudis oceanogràfics no es podrà fer un pas endavant, i es correrà el greu risc d'assecar la font, en lloc d'augmentar-ne el cabal.» Odón de Buen recitava aquestes paraules en la constitució de la Comissió Internacional per a l'Exploració Científica del Mar Mediterrani el 1919. Demostrava, així, el seu paper destacat en l'oceanografia mundial i un punt de vista crític davant el mal ús dels recursos naturals. A vint-i-dos anys, acabat de doctorar en ciències naturals per la Universitat Central de Madrid, ja s'havia posat al capdavant del primer laboratori espanyol de biologia marina instal·lat a la fragata *Blanca*. Quan es va incorporar a la Universitat de Barcelona, on el 1889 va ocupar la Càtedra d'Història Natural, va planificar la creació d'un altre laboratori a Palma de Mallorca, que es va inaugurar el 1908. Aquell mateix any fundava l'Estació Biològica-Marina de Màlaga i exposava, a l'Assemblea General de la Société Zoologique de France —que el va nomenar membre d'honor—, les idees que serien la llavor del futur Institut Espanyol de Oceanografia, fundat finalment el 1914. Amb passió, de Buen va aconseguir

aquestes i d'altres fites en un camp que ell considerava d'una importància vital.

La ciència en viu

L'ensenyament didàctic de les ciències va ser un altre dels punts destacables en la carrera d'aquest científic i docent. La Càtedra a la universitat barcelonina i la relació amb el pedagog Francesc Ferrer i Guàrdia i l'Escola Moderna, el van motivar a organitzar-ne l'ensenyament teòric i pràctic. Així, va publicar tractats de zoologia i geologia, on va deixar clar, i també en altres ocasions, la seva posició davant la rellevància de l'experimentació en viu de la natura, com expressà en el discurs inaugural de l'obertura del curs acadèmic 1909-1910: «Crec que si les nostres càtedres i les nostres escoles es mobilitzessin contínuament, desapareixeria aquest fatal estancament de l'ensenyament.»

Barcelona i l'exili

Abans de jubilar-se, el 1934, Odón de Buen va voler fer l'última classe a la Universitat de Barcelona, tot i que en aquell moment ja era catedràtic de la Central de Madrid. El públic, el formaven exalumnes i catedràtics que volien oferir-li el seu respecte més sincer. Era el sentiment d'una comunitat que quaranta anys abans havia sortit al carrer per defensar la llibertat de

càtedra de què hom el volia privar. Els fets d'aquella polèmica, els va explicar amb detall Josep Arqués (1). Els seus llibres donaven per vàlides les teories de Darwin i el bisbat els va incloure en el llistat de títols prohibits. El rector d'aquell moment, Julián Casaña, va suspendre les classes del doctor De Buen. Així es van encendre les revoltes d'estudiants que van acabar amb encontres violents amb les forces d'ordre públic. Finalment el rector, sense el suport del Govern ni del bisbat, va denunciar De Buen al Consell de la Universitat de Barcelona, el qual es va fer enrere davant les argumentacions del professor. Va ser un cop baix per al doctor Casaña, que va veure com els seus aliats es feien enrere i tornaven al doctor De Buen el seu lloc a la Càtedra. Poc després, De Buen va acceptar una càtedra a la Central de Madrid.

Odón de Buen va estar sempre sota la mirada eclesiàstica i més conservadora. Quan el 1934 va esclatar la guerra, ell es trobava a Mallorca i va ser empresonat. Pressions internacionals van permetre que fos intercanviat per una germana i una filla de Primo de Rivera. Primer França i després Mèxic van ser les ciutats de l'exili. En aquesta última va morir el 1945, als vuitanta-dos anys. |

Per saber-ne més

(1) ARQUÉS, J. (1984). «Els veritables fets sobre la suspensió del científic darwinista Odón de Buen de la seva càtedra de la Universitat de Barcelona el 1895». A: HORMIGÓN, M. [ed.]. *Actas del II Congreso de la Sociedad Española de Historia de las Ciencias: Jaca, 27 de Septiembre - 1 de Octubre, 1982*. Saragossa: Sociedad Española de Historia de las Ciencias, p. 285-304.